

Türk ilmi transkripsiyon kılavuzu

Türkiye’de, bilimsel anlamda tenkitli metin neşri çalışmaları alman bilim adamı Hellmut Ritter (1892-1971) tarafından başlatılmıştır. Onun yetiştirdiği Ahmet Ateş Tahsin Yazıcı Fuat Sezgin

Arapça ve Farsça metinlerin özellikle eski Türk edebiyatı çerçevesinde değerlendirilebilecek eserlerde yer alan Arapça ve Farsça ibarelerin çevriyazısına dair herkesçe kabul gören bir yöntemin bulunmadığı bu metinleri neşreden araştırmacıların bireysel tercihleri doğrultusunda yöntemler denendiği görülmektedir.

İki problem

1. Arapça ibarelerin çevriyazısındaki tutarsızlıklar
- 2 bu ibarelerin Türkçeye çevrili, dipnotta gereği gibi anlaşılır kılınması hususundaki uygulama ve sorunlar

1 Metin neşrinde arapça ibarelerin çevriyazısı

Sadece ünsüzleri karşılayacak şekilde olan aktarım
Yani transkripsiyon

من عرف نفسه فقد عرف ربه
mn ‘rf nfsh f- qd ‘rf rbbh

bu yöntemde hareke (ünlü) ve irab gösterilmez

Metinde yer alan bütün seslerin işaret ve harflerle gösterilmesi ise transliterasyon.

من عرف نفسه فقد عرف ربه
men ‘arefe nefsehu fe-ğad ‘arefe rabbehu
Bu metinde çevriyazı diyerek
transliterasyon kastedilmektedir.

Bir dilde olmayıp başka dilde olan ses birimleri anlamı
doğrudan etkileyecek niteliğe sahiptir.

Örneğin

“**Hâdimu’l-felâsife**” şeklinde aktarılan ibarenin
felsefeye hizmet eden manasında gelen خ ile mi
yoksa **felsefeyi yıkan** anlamına gelen ه ile mi
olduğu hususunda bir tereddüdün yaşanması kaçınılmazdır.
Bu sebeple her ses için farklı işaret veya harflerin
kullanılması zorunludur.

Ayrıca arapça anlamı belirlemede önemli bir işlevi bulunan Arap nahiv (sözdizimi sentaks) bilgisine dayanan irabın mutlaka doğru aktarılması gerekir. Aksi halde metin olduğundan başka bir anlamı ifade etmiş olur.

Nitekim Kur’ân’ın harekelendirilme işlemi bu ihtiyaçtan doğmuştur.

Örnek

Allah ve peygamberi müşriklerden uzaktır.

Allah müşriklerden ve peygamberinden uzaktır.

Arapçaya ait seslerin imlasına ilişkin öneriler

1. Arapça sesleri göstermek için kullanılan hareketler mutlaka gösterilmelidir

- a. Fetha (üstün) خ ص ض ط ظ غ ق harflerinden oluşan kalın ünsüzlerle birlikte “a” ince ünsüzlerle birlikte “e” okunmalıdır.
(ر aslında incedir ama kalın okutur)
haber خبر
- b. Zamme (ötre) Arapçada o ö ü sesleri bulunmadığından ince ünsüzler de dahil, zammeli bütün harfler “u” okunur
‘umr عمر
- c. Kesre (esre) Arapçada “i” sesi bulunmadığından kalın ünsüzler de dahil bütün kesreli harfler “i” okunur
şirāte’l-mustekīm صِرَاطُ الْمُسْتَقِيمِ
- d. Tenvin (=çift hareke) fetha ile “-en, -an” kesre ile “-in” zamme ile “-un” okunur.
İmladaki zorluklarına rağmen daha belirleyici olması bakımından “tenvin”in “kitab^{un}, kitab^{en}, kitabⁱⁿ” şeklinde üst simge olarak yazılması da bir öneri olarak değerlendirilebilir.
kalb^{en} قلباً

2. Harf-i tarif

a. Harf-i tarif daima kısa çizgi ile kelimeye bitıştırılır.

الكتاب el-kitāb

b. kelimenin ilk harfi kameri

(ا ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ي) ise ve kendinden önce bir kelime veya edat gelmemiş ise harf-i tarif “el-“ şeklinde okunur ve kısa çizgi ile kelimeye bitıştırılır.
القمر el-ķamer

c. kelimenin ilk harfi şemsi (ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن)

ise ve kendisinden önce bir kelime veya edat gelmemiş ise harf-i tarifin “lām” ı kelimenin ilk harfi gibi okunur.
الشمس eş-şems

3. Arapçada kelimenin başında yer alan hemzeler,

“kat’ (ayırma)” ve “vasl (ulama)” diye iki grupta ele alınır:

a. Kat’ hemzesi (ayırma hemzesi) bazı isimlerin, sülasi fiillerin mazi ve mastarlarının, muzari birinci şahsın, ism-i tafdilin, ef’al veznindeki sıfat-ı müşebbehin, ef’âl veznindeki cem’-i mükesserlerin, if’âl babının mazi, emir ve mastarlarının, başında yer alan hemzedir.

Kat hemzesi ister tek başına ister kendilerinden önce gelen kelime ya da ek ile olsun her durumda okunması zorunludur.

بأبي bi-ebi

وأخذ eķaze

b. Vasl Hemzesi (ulama hemzesi)

Tek başına okunan ancak kendisinden önceki kelime ya da edat ile birlikte okunmayan hemzedir.

Öncesindeki kelime veya ek ile birlikte okunmayan bu hemze yerine ses düşmesini gösteren bir kesme işareti konur.
باسم الله bi’smi’llāh

4. kelimelerin başında yer alan
(harf-i cer, olumsuzluk, pekiştirme vb.)
edat ve ekler arası kısa çizgi getirilerek kelimeye bağlanır
‘ale’l-‘umūm على العموم

5. medler harfin üstüne konan bir çizgi ile gösterilir.
el-kitāb الكتاب

6. harf-i tarif (belirtme eki) ile başlayan bir kelimedden
önce gelen ve onunla birlikte okunması gereken
kelime ya da edatların sonundaki uzun ünlüler
uzatma işareti ile gösterilmez.
‘ale’l-ekşer على الأكثر

Metin neşrinde Arapça ibarelerin aktarımı

Ayetler

Kur’ân’dan yapılan alıntıların aktarılmasında takip edilen yöntem tutarlı bir şekilde uygulanarak metin içinde tam çevriyazısı, dipnotta da anlamı ve “kur’ân, bakara 2/15” örneğinde olduğu gibi bibliyografik künyesi, Kur’ân, sure adı, sure numarası/ayet numarası gelecek şekilde eksiksiz olarak verilmelidir.

Bu yeterli görülüyorsa ibarenin bağlamdaki anlam ve işlevine katkı sağlayacak birtakım açıklamalar eklenebilir.

İbareye verilen anlam araştırmacının kendisine ait değilse kaynak belirtilmesi bilim etiği açısından önem arz etmektedir.

“Oldı zānu-zede-i medrese-i “mā evḥā”
Kur’ân-ı Kerim, Necm Suresi, 10. Âyet.

“Oldı zānu-zede-i medrese-i “mā evḥā”
فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ : “fe-evḥā ilā-‘ abdiḥî mā evḥā:
Bunun üzerine Allah, kuluna bildireceğini bildirdi.”
(Kur’ân-ı Kerîm, Necm 53/10) âyetinden alınmıştır.
Din bilginlerinin çoğuna göre, bu âyet, miraçta
Peygamberin Allah ile buluşmasını anlatmaktadır.

Hadisler

Hadislerin referansları şu şekilde verilmelidir.

“hadis kitabının adı, bab, hadis numarası”

Örnek: “Buhârî, Cihad, 12”

Kim bilür “Küntü nebî” vaktini senden ğayri

“Sen peygamberdin” anlamında.

Kim bilür “Küntü nebî” vaktini senden ğayri

كنت نبياً و آدم بين الروح و الجسد / بين الماء والطين

“Kuntu nebiyyen ve Âdemu beyne’r-rûhi

ve’l-ceset/beyne’l-mâ’i ve’t- ṭ ĩn”: Âdem henüz

ruh ile ceset/su ile çamur arasında iken (yani

yaratılmadan önce) ben peygamberdim.” El-Aclûnî

bu hadisi, “Küntü evvele’n-nebiyyîne fi’l-ḥalk...:

Ben peygamberlerin ilk yaratılanıyım...”

başlığı altında inceler. Bu hadisin, *Târîh-i Buhârî*,

Tirmizî vb. kaynaklarda yer aldığı, el-Alkamî’nin

Şerh ’ul-câmi’i’s-sağîr’inde sahih olduğu belirtildiği

ifade edilir. Bkz. El-Aclûnî, a.g.e., II, 132.

Darb-ı meseller

Arapçada atasözü veya deyimler “darb-ı mesel”

ya da “emsâl” terimi ile karşılanmaktadır.

Bu mesellerin çevriyazısı metin içinde verilmeli,

dipnotta meselin anlamı, varsa Türkçedeki eşdeğeri

verilmeli, bağlamın gerektirdiği ölçüde mesel tanıtılmalı

ve yararlanılan kaynaklar belirtilmelidir.

“Lâkin “Alâ eyyi ḥâlin” bu sâde-levḥ-ı kec-fikirden

şâdır olan ‘amel-i nâ-müstahsen daḥı a’zam-ı ḥaṭi’ât olmagın...”

Her hal üzere.

“Lâkin “Alâ eyyi ḥâlin” bu sâde-levḥ-ı kec-fikirden

şâdır olan ‘amel-i nâ-müstahsen daḥı a’zam-ı ḥaṭi’ât olmagın...”

على أى حال: “Her ne şekilde olursa olsun.” Anlamında

deyimsel bir ifade. Bkz. Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe*

sözlük (İstanbul, 2013), 296.

Kelâm-ı kibâr

Bir duyguyu, bir düşünceyi ya da bir olguyu kısa ve kesin olarak dile getiren, çoğu zaman atasözü ve deyim gibi hikmet barındıran, düşündürücü ve genellikle söyleyeni belli olan özlü söz, özdeyiş ve vecizeler kadim islâm kültüründe kelâm- kibâr (büyüklerin sözleri) diye adlandırılır.

Bu ibarelerin metin içinde çevriyazısı yapılmalı ve dipnotta da anlamı ve bibliyografik bilgileri verilmelidir.

Güyâ ki kerâmetdir Dürri bu târîh

من علمنى حرفا قد صيرنى عبداً

men ‘allemenî ħarfen ħad şayyeranî ‘abden: Bana bir harf öğretenin kölesi olurum.

Güyâ ki kerâmetdir Dürri bu târîh

Men ‘allemenî ħarfen ħad şayyeranî ‘abden

من علمنى حرفا قد صيرنى عبداً: “Bana bir harf öğretenin kölesi olurum.” Hz. Ali’ye ait olduğu kabul edilen bu söz onun eserlerinde yer almamaktadır. Bkz. Adem Ceyhan, *Hazret-i Ali vecizeleri* (Ankara, 2006), 435.

Dua cümleleri, dinî ve edebî nitelikli metin parçaları

Mestî Çelebi رحمه الله عليه

Mestî Çelebi rahmetu’llâhi ‘aleyhi

رحمة الله عليه: Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.

Ketebe, istinsah, temellük vb. kayıtlar

Arap alfabeli Türkçe metinlerde bu tarz kayıtlar genellikle Arapça olup tarihlerde hicri takvim esas alınır.

Bu kayıtların çevriyazısı yapılmalı ve dipnotta çevrileri mutlaka verilmelidir. Bu kayıtların miladi karşılıkları belirtilmelidir. Yıl ay ve günlerin kaydında sık sık karşılaşılan kısaltmaların, remizlerin bilinmesi; dikkatli ve sağlıklı bir şekilde çözümlerinin verilmesi önem arz etmektedir. Eski metinlerde tarihler verilirken hangi yüzyıla ait olduğu kesin olan yılların yüzler ve/veya binler hanesi bazen yazılmayabilir.

Muḥarrem	م
Şafer	ص
Rebīʿ ul'-evvel	ار
Rebīʿ ul-âḥir	ر
Cümāde'l-ülā	جا
Cümāde'l-âḥir	ج
Ġurre: Ayın ilk günü	غره
Evā'il: Ayın 1-10. günleri	اوائل
Evāḥir: Ayın 21-30. Günleri	اواخر
Receb	ب
Şa' bân	ش
Ramazân	ن
Şevvâl	ل
Zi'l-ka' de	ذا
Zi'l-ḥicce	ذ
Selḥ: Ayın son günü	سلخ
Evāsıt: ayın 11-20. günleri	اواسط